

Několik poznámek k několika aspektům Aristotelova pojetí vědy s zvláštním ohledem k pravdě tzv. názoru

*A FEW REMARKS ON SEVERAL ASPECTS OF ARISTOTLE'S CONCEPTION OF SCIENCE, WITH
SPECIAL REGARD TO THE TRUTH OF SO-CALLED OPINION*

Miroslav Vlček¹

Abstrakt: Příspěvek se věnuje některým aspektům Aristotelova pochopení vědy coby porozumění „pravdivému obrazu objektivních souvislostí/principů jevů a procesů“, což určuje témata jednotlivých poznámek/kapitol příspěvku. Co Aristotelés rozumí pravdou? Pravda je pro něj záležitostí vlastní poznávané reality, a zároveň výsledkem specifické myšlenkové aktivity spočívající v rozdělování a opětovném spojování obrazu/pohledu na poznávanou věc, jehož výsledkem je určení – definování věci. Toto je možné jedině tehdy, máme-li před sebou již věc hotovou/dokonalou, což Aristotela v konečném vede k hledání principů, jež hotovost věci umožňují a realizují ji. Věda se tedy v konečném vyjevuje jako poznání toho, co věcem a procesům vládne. Posledním tématem příspěvku je potom postavení názoru v Aristotelově pojetí poznávacího procesu a jeho vztah k pravdě.

Klíčová slova: vědění, definice, pohyb, pravda, názor

Abstract: The article deals with certain aspects of Aristotle's understanding of science as understanding the "true picture of objective relationships/principles of phenomena and processes," which determines the topics of the individual notes/chapters of the article. What does Aristotle understand by truth? For him, truth is a matter of the reality being cognized, and at the same time the result of a specific intellectual activity consisting in dividing and reconnecting the image/view of the thing being cognized, the result of which is the determination – the definition of the thing. This is only possible if we already have a finished/perfect thing in front of us, which ultimately leads Aristotle to search for the principles that enable and realize the completeness of the thing. Science thus ultimately reveals itself as knowledge of what governs things and processes. The final topic of the paper is the position of opinion in Aristotle's conception of the cognitive process and its relationship to truth.

Keywords: knowledge, definition, movement, truth, opinion

¹ Katedra filosofie, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, vlk@vse.cz

Pro adepta filosofického vzdělání, ba dokonce i pro toho, kdo se dále věnuje Aristotelově filosofii se zdá být tato víceméně přehlednou, uzavřenou a pro výklad vděčnou. Prošel jsem takovouto zkušeností coby student i coby pedagog. Již ve své diplomové práci o Aristotelově pojetí jsem nabyt dojmu, že Filosof nemůže čtenáře či vykladače de facto ničím překvapit. Později, zejména v souvislosti se svými studiemi o Aristotelově pojetí pravdy toto mé přesvědčení doznalo prvních trhlin, Aristotelés se mi začal ukazovat nikoli jako – přezenu – dogmaticky uzavřený, ale naopak v mnohých zásadních otázkách spíše jako nejednoznačný až rozporuplný. Vzpomenu namátkou, autorovo pojetí podstaty (je podstatou konkrétní jednotlivina (TODE TI), či to, co tuto dělá právě touto a ne jinou TO TI ÉN EINAI)), pojetí kategoriality (jsou kategorie (KATEGORIAI TU ONTOS) výpověďmi o věcech či výpovědi věcí) či pojetí pravdy („je pravda (ALETHÉIA) ve věcech a ne v myšlení, a zároveň v myšlení a ne ve věcech“²), kdy vedle sebe nabízí dvě různá řešení. Sám jsem si pro sebe onen rys ambivalentnosti označil jako „ontologicko-myšlenkové“ založení oněch momentů autorovy filosofie, jde o zdůraznění oné „objektivní“ povahy pravdy, coby rysu či dokonce synonyma skutečnosti na straně jedné, a onoho myšlenkového úchopu, našeho vyslovení/odkrytí skrze subjekt-predikátovou strukturu. Tento rys je pro novověkou a následnou tradici stojící na „obratu k subjektu“ nemyslitelný. Jen doplním, že pro *media aetas* je tento rys podržen, jen jinak garantován. Právě tento rys Aristotelovy filosofie je fascinující. V žádném případě toto nehodnotím negativně, ba naopak jako zásadně inspirativní pro další vývoj filosofické tradice.

S odstupem několika dekád mohu říci, pokud se k Filosofu vracím, že se mi obrázek jeho filosofie zásadně proměnil, není to dogma, ale naopak nauka vyzývající čtenáře k opětovnému promýšlení otázek, které autor nastoluje. Připomenu obligátní: filosofie je primárně tázáním, nikoli odpovídáním (a již vůbec ne odpovědí (dogmatem)).

Úvodní poznámka

Následujícím příspěvkem naváží do jisté míry na své předchozí aristotelovské studie týkající se problematiky pohybu a tématu pravdy coby zásadních způsobů Filosofova porozumění „různým významům jsoucího/bytí“, spíše okrajově jsem se v rámci těchto věnoval problematice kategoriality³. Nyní bych se rád pozastavil nad otázkou, jež samozřejmě s předchozími studiemi zásadně souvisí, totiž Aristotelovým pojetím vědy, resp. vědeckosti vědy. Sekundárně potom mi půjde o vyjasnění role tzv. názoru, jenž se stal opravdovým fenoménem, zaklínadlem, argumentem pro to či ono. Možná, že jde o příslovečné „nošení sov do Athén“, ale vzhledem k různým záměnám a akcentů právě onoho zmíněného fenoménu nebude na škodu připomenout onoho „starého Filofofa“, jelikož, je-li někdo vzorem či dokonce tvůrcem našeho pojetí/rozumění vědy, je to právě on. Hegel ve Velké logice v pasáži Čím se má začít ve vědě, říká, lze de facto začít odkudkoli, bez nějakých přípravných věd, tedy i já

² Blíže *Met. IV 5*, *Met VI 4*, a *Met IX 10*. Pokud jde o vlastní odkazování zvolím následující způsob. Budu odkazovat standardně pro práci s Aristotelovými texty, ovšem s tím, že odkáží knihu, kapitolu a „hrubou“ paginaci, vše další již odkáží na český překlad. Takže pokud jde o tento odkaz, pak Aristotelés, *Metafysika*, Praha 1946.

³ Vlček, M. K Aristotelovu pojetí logu. *E-logos*, 10(1), 2003.

Vlček, M. ALETHÉIA kai NOESIS (Místo pravdy v Aristotelově koncepci poznání). *E-logos*, 9(1), 2002.

Vlček, M. ALETHÉIA kai HE PROTÉ FILOSOFIA (Místo a úloha pravdy v rámci Aristotelova tázání po jsoucnu jako jsoucím). *E-logos*, 9(1), 2002.

Vlček, M. ALETHÉIA kai LOGOS (I.) "Řečové" tj. kategoriální a odkrývající způsoby tématizace bytí jsoucího u Aristotela). *E-logos*, 9(1), 2002.

Vlček, M. Alethéia kai logos apofantikos. *E-logos*, 10(1), 2003.

začnu „bezprostředně“⁴, „bez jakýchkoli příprav skočím do vody“⁵. Začnu Aristotelovými různými vymezeními, a nechám se jimi vést v onom příslovečném kruhu. Zdůrazňuji hned na začátku, že jde o mé poznámky k Aristotelovu pojetí vědy, a jak je avisováno v názvu příspěvku, nikoli o nějaký ucelený výklad. Není to alibismus autora, spíše připomenutí, že Aristotelés je spíše otevíratelem témat než jejich jednoznačným řešitelem, předkládá tradici, jak jsem řekl výše, ambivalentní ba často protikladná řešení, by ji provokoval, inspiroval, rozpohyboval...

Takže, jak jsem předdeslal, *ad fontes*. Zahltím nejdříve čtenáře citacemi.

Původně jsem nechtěl začít na první pohled zřejmou volbou, totiž *Etikou Nikomachovou*, resp. její šestou knihou, kde Filosof představuje „ctnosti rozumové“, tedy jakýsi základní výčet momentů naší rozumových mohutností/aktivit, jelikož, přiznám se, mi tento výčet a vymezení jednotlivých momentů nikdy do věci nevnesl jasno. Dnes, ve světle výše řečeného stran (ne)jednoznačnosti Filosofových výstupů, začnu vymezením nacházejícím se v zmiňovaném titulu (čtenáři se omlouvám za mnohde rozsáhlejší citace):

„Co jest vědění vysvitne odtud, kde je třeba mluvit přesně a ne se řídit podrobnostmi. Všichni totiž jsme přesvědčeni, že to, co víme, nemůže být jinak, o tom však, co může být jinak, jakmile je mimo pozorování, nevíme, zdali jest či není. Tedy to, co je předmětem vědění, jest nutné. Tudíž věčné, neboť to, co jest prostě nutné, jest věčné, a co jest věčné, nezná přirozeného vzniku a zániku. Dále se zdá, že veškerému vědění lze naučiti a že tomu, co jest předmětem vědění, lze naučiti. Veškerému vědění se však děje z toho, co bylo dříve poznáno, jak říkáme také v *Analytikách*. Jednak totiž návodem, jednak závěrem. Návod jest počátkem také všeobecná, závěr pak od všeobecná pochází, Jsou tedy počátky, z nichž vychází závěr, závěr však k nim nevede, nýbrž návod. Vědění jest tedy stav dokazovací, a co jiného k určení toho ještě připojujeme v *Analytikách*, kdykoli totiž člověk jest o něčem přesvědčen a jsou mu známy počátky, tehdy ví, neboť nezná-li více než závěrečný soud, bude mít vědění pouze nahodilé“⁶

A budu hned pokračovat další, dle mého, pro naše téma zásadní pasáží z *Druhých analytik*:

„Druhy otázek se rovnají na počet druhům toho, co víme. Tážeme se pak na čtyři věci: zda něco jest, proč je, zda existuje, co to je.

Kdykoli se totiž ve shodě s tímto výčtem tážeme, zda je to či ono, například zda se Slunce zatemňuje či ne, zda něco je. Příznakem toho je, že přestáváme hledat, když jsme našli, že se zatemňuje a jestliže již od začátku víme, že se zatemňuje, pak se už netážeme ‚zda‘.

Kdykoli však víme, že něco je, hledáme, proč je, například víme-li, že Slunce se zatemňuje a že dochází k zemětřesení, pátráme potom, proč se Slunce zatemňuje, nebo proč se děje otřes země.

Tak je tomu při těchto otázkách, po některých věcech však pátráme ještě jiným způsobem, například zda kentaur nebo bůh existuje či neexistuje. Otázku, zda existuje či neexistuje, nazývám otázkou prostou nikoli zda je bílé či není. Když jsme však poznali, že něco existuje, tážeme se pak, co to je, například co je tedy bůh, nebo co je člověk.“⁷

Danou pasáž lze interpretovat jistě různými způsoby, pro mne je možné ji rozumět takto: pochopiti danou věc znamená odpovědět na následující: *jak to je*, jak se mi věc/proces apod.

⁴ Hegel G.W.F. *Logika jako veda I.*, Bratislava 1985.

⁵ Tentokrát připomínám Hegelovu *Malou logiku* a jeho narážku na Kantův postup.

⁶ *Et, Nic VI.3.1139b* (Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 1996, s. 152).

⁷⁷ *An.post II.1.89b* (Aristotelés, *Druhé analytiky*, Praha 1962, s. 75).

předvádí, resp. prosté konstatování faktu (HO TI), *co to je* (TO TI ESTIN), *odkud/skrze co to je* (DIA TI), a *zda-li to je* (EI ESTI). Pojdme nyní opoznámkovat jednotlivé otázky/momenty Filosofova tázání po povaze skutečnosti, poznávaného k poznání vyzývajícího jsoucího. Z hlediska naší tématizace soustředím svou pozornost především na druhou a třetí otázku, a následně na otázku první.

První poznámka

Byť jde o otázku poslední, začnu jí, jelikož ona je de facto všechny ostatní vůbec umožňující. Předběžně řeknu následující: přes všechny proklamace Filosof de facto pouští tuto otázku z ruky. K oněm proklamacím uvedu dvě zásadní pasáže: Jest druh vědy, jež zkoumá jsoucno **jakožto jsoucí, a to co mu jako jsoucímu náleží**⁸ říká ve svém vymezení první filosofie na začátku čtvrté knihy *Metafysik*⁸ V šesté knize v souvislosti s vymezením metafysiky potom: „..., neboť úkolem téhož myšlení jest objasnit, co jest věc a **zda jest**“⁹. Aristotelés se tedy jasně přihlašuje ke zkoumání toho, co dělá jsoucno jsoucnem, ale svým výzkumem se orientuje pouze na jednu stranu „ontologické difference“. Důvodem této rezignace je pro mě zjednodušeně řečeno ona samozřejmost onoho bytí, jež pro víceméně celou řeckou filosofii pramení v nevzniklosti ono jsoucího (teprve nový kontext – stvoření – může být půdou relevantního položení si otázky po bytí a jeho smyslu). Lze opět zjednodušeně říci, že Filosof tu předjímá převládající řešení budoucí, jež se dají zjednodušeně shrnout: esence zahrnuje existenci, či Kantem: bytí není reálný predikát. Heidegger samozřejmě má pravdu v tom, že západní metafysika zapoměla na svou fundamentální otázku, avšak nemá pravdu v tom, že tuto otázku pro ni „vybojovali“ Platón s Aristotelem. Jestli ji někdo vybojoval, pak Parmenidés, a je-li někdo, kdo nezapomenul, pak je to Tomáš Akvinský. Ale touto cestou jsem se ve své tematisaci vydat nechtěl, to, co mě zajímá jsou otázky další, které, a tím se vracím na začátek této poznámky, samozřejmě předpokládají, že zkoumaná/dotazovaná věc jest, resp. je hotova.

Druhá poznámka

Pokud jde o otázku „co to je“ (TO TI ESTIN), tak to už je jiná, jelikož se naší znalosti věci/procesu týká zásadně. Zde se již dotýkáme jistého klíčového momentu Filosofova pojetí vědy. Zkoumat mohu pouze to, co mám nějak ohraničeno, vymezeno, je mi ono „to“ zřejmé.

Zde se nám otevírá celá řada otázek, které máme s Aristotelem spojeny: předně jde o otázku podstaty. Není zde cílem rozběhnout úvahu k Aristotelově pojetí podstaty¹⁰, spíše mi půjde o jiný „podstatný“, rys této problematiky, totiž o otázku definice, coby zachycení onoho „co“. Zkoumat předmět mohu tehdy a jen tehdy, mám-li jej přesně vymezen/ohraňen: toto tam ještě patří, toto již nikoli, toto je ještě mé, v nadsázce a tamto je již „krakonořovo“, jde o určení hranic, mezi (HOROS), tedy definování (HORISMOS). Bez určení předmětu, nemůže být adekvátního zkoumání/vědění. Dostáváme se tím k významné autorově problematice definice. Shrnu obecně známé: definice je soudem, spojením subjektu a predikátu, v tomto případě *definiendum* a *definiens*, přičemž na straně *definiendum* je nějaký druhový pojem (ale můžeme jíti ještě dále, tj. až ke konkrétní jednotlivé věci), ke kterému který „připneme“ nejbližší nadřazený rodový pojem a specifický rozdíl v případě klasické definice, či vyjmenujeme vše, co do daného „regionu“ přináleží v případě definice nominální (sleduji Aristotelovo pojetí

⁸ *Met. IV.1* (s. 96).

⁹ *Met. VI.1* (s. 166).

¹⁰ Za všechny odkáži pro mne opus zásadního aristotelika D. Machovce *Aristotelovy názory o podstatě*, Praha 1964.

definice, jak jej předkládá v *Druhých analytikách*¹¹ a *Topikách*¹², v menší míře v *Metafysikách* a ve spisu *O duši*¹³). Samozřejmě oba typy definice jsou spojeny s obtížemi: výčet mnohdy není technicky možný, potřebujeme druhově rodové škály/“stromy“, kde bychom definované mohli bezpečně lokalizovat, potřebujeme ono *differentia specifica*, což není úplně jednoduché etc. etc. Tolik k obecně známému. Nyní k některým, dle mého, důležitým momentům. Definice je soudem, řekl jsem výše. Tedy je původně (pra)dílováním (Kant), kdy (ve)jmuté, uchopené, obrazivostí přijaté/zpracované – obraz, pojem (FANTASMA, *conceptus*) ve své komplexnosti, jednoduše začnu „rozkládat“ na jednotlivé atributy/predikáty, jež jsou původně součástí poznávaného (a skrze které *de facto* mě poznávané oslovuje), ale v „obrazu“ jsou již skryty. Tímto aktem získávám zpět ono „původní“, leč tentokrát v nové roli, v roli „vypovídatelů“ o subjektu. Nyní se přihlašuje druhá část, totiž ta, která nyní bude zpětně spojovat, a tedy soudit. Odbočím, je-li u Filosofova učitele DIANOIA cestou/stupněm k celkovému postřehnutí (NOESIS) poznávaného, a tedy završením celého procesu („úsečky“), pak zde je tomu právě obráceně, výsledkem jest teprve souzení (řekl by Kant). Podobně se to má s definicí, specifickým to druhem soudu, i v jejím případě platí, že ji musíme nahlížet, podobně jako v případě předchozím ontologicko-myšlenkově, v tomto případě se uvádí prisma hylemorfické, prisma aktualisace potence, resp. příčina-účinek, a konečně prisma analyticko-syntetické, jehož výsledkem je právě definice klasická (lze dokonce mluvit o jakési typologii definic). Cílem definice, tj. určení skrze analysované části definovaného je projasnění/určení definovaného subjektu (na rozdíl od pouze postřehnutého – viz poslední poznámka). Není sporu o tom, že definice skrze *proxima genus et differentia specifica*, je výsledkem diaireticko-syntetické činnosti, na druhé straně Filosof ukazuje, že koneckonců za určením/vymezením věci je jistá vnitřní dynamika/procesualita, takže otázka po „co“ definované věci je otázkou po „skrze co“¹⁴, čímž se dostáváme *de facto* k další ohledávané otázce, abychom mohli věc určit/zkoumat, musí být skutečná/uskutečněna, a konečně výsledkem tohoto uskutečnění (možnosti) jest ztvarování látky. Pokud jsem zmínil výše onu typologii, pak promítneme-li do konkrétní podoby definice, jest tvar víceméně definiens látky, jednotlivé *causae* (ARCHAI) činné při zhotovování věci pak jsou definovateli věci hotové, a konečně (zde velmi velmi zjednodušeně, má se to trochu složitěji) ony atributy získané „rozbitím obrazu“ jsou poté definiens definovaného¹⁵. Společným jmenovatelem všech třech typů/prismat definování je ono „pradílování“ (Kant), látky od formy etc., a následné spojování, jelikož „myšlení je rozdělování a spojování“

Výkladem definice, coby zachycením „co“ jsme si připravili půdu pro další dvě otázky, resp. poznámkám k těmto otázkám: DIA TI stojí nějak v podstatě definování (tedy onoho ontologického aspektu), HO TI se ukáže jako relevantní, ale neúplná odpověď, jelikož postrádá právě ono rozdělení coby předpokladu určení poznávaného.

Třetí poznámka

Z dosud řečeného vyplývá, že otázka „skrze co“ (DIA TI), je otázkou zásadní, jelikož se ptá na vlastní původ hotovosti/dokonalosti věci. Tedy, by věc byla ve svém „co“, „zde a nyní se nějak ukazující“, musí být uskutečněna (...), teprve skutečnost se stává myšlením. ...A proto

¹¹ *An. post. II.* 4–10, s. 78–85.

¹² *Top. I.* 5–9, s. 28–33 a především *Top. VI.*

¹³ *Met. VII.* a *VIII.*, resp. *De.an. I.*

¹⁴ Blíže viz *Met. VII* 17.

¹⁵ K definici blíže např. skvělá stat' J.M. le Plonde *Aristotelovo pojetí definice* (in *LOGOS APOFANTIKOS*, Praha 2000).

poznáváme tím, že něco činíme skutečným“¹⁶. Opět začnu Aristotelovým známým vyjádřením, resp. jednou z variant mnohých podobných: „Hledáme příčiny a počátky jsoucna, ale, jak je zřejmo, pokud jest jsoucnem. Neboť zdravý a dobrý stav mají nějakou příčinu a počátky, prvky a příčiny mají rovněž matematické útvary, ale vůbec každá věda, jež se zakládá na myšlení v pojmech anebo má-li na něm jen jistou účast, zabývá se zevrubněji nebo obecněji příčinami a počátky“¹⁷.

Předběžně, pochopit věc znamená porozumět původu, příčině a popř. prvkům, z nichž se skládá“, tedy: kde má počátek, resp. eufeministicky řečeno „kde je počata“, v jistém smyslu totéž - co je příčinou, je „při-činu“ či „je vinno“, že věc je, a je taková a taková. Dejme nejdříve „slovo“ klasikovi, u něhož výčet významů inkriminovaných pojmů nejdeme v jeho slovníčku, tedy v páté knize *Metafysik*: „Počátkem (ARCHÉ) se nazývá předně část věci, od níž se někdo začne pohybovat... Za druhé východisko, z něhož se každá jednotlivá věc nejučelněji provádí... Za třetí se počátkem nazývá složka, jež je při vzniku něčeho první ... Za čtvrté se tak zove to, co je první při vzniku něčeho, aniž je jeho složkou, není tedy v něm obsaženo, a od čeho nejdříve začíná pohyb a změna. Za páté to, co záměrně podle své vůle působí pohyb a změnu v tom, co je pohybováno a měněno, jako se v obcích nazývají vrchnosti, vláda velmožů, králů a tyranů, mimo to vědy a umění a v nich především ty, které vedou. Za šesté se počátkem nazývá to, z čeho se nejprve poznává... V tolika významech se mluví také o pojmu „příčina“. Neboť každá příčina jest počátkem. Všechny počátky mají tedy společné to, že jsou něčím prvním, z čeho něco buď vzniká nebo jest poznáváno, jedny z nich jsou ve věcech, druhé jsou mimo ně. Proto počátkem jest příroda, prvek, myšlení, vůle, podstata i účel“¹⁸.

Z předloženého je vidno, že jde o širokou škálu významů, všechny ale mají víceméně společného jmenovatele, jímž je zdůvodnění pohybu: pohybu přirozeného (FYSIS), pohybu z nějaké vnější pohnutky (BULÉISIS, TECHNÉ), či pohybu vůbec (TELOS, DYNAMIS). Možná trochu překvapivé je do závěrečného shrnutí zařazení prvku (AITION), jenž je spíše vyjádřením skladby, rovněž pak podstaty (USIA), obé se ozřejmí ale dále v souvislosti s výčtem významů příčiny, a myšlení (DIANOIA), jenž souvisí zejména s Aristotelovou naukou o důkazu a dedukci, resp. zařazení předpokladu do této škály. Byť nám Filosof říká, že každý počátek je příčinou, přece jen tu najdeme drobné jednak odlišující ale zároveň ozřejmující nuance. Takže ještě k významu příčiny. „Příčinou (AITION) se nazývá jednak to, z čeho jako součásti, tak jest kov příčinou sochy... Jednak se tak nazývá tvar a vzor, tj. pojem bytnosti... Za třetí se příčinou nazývá to, z čeho nejprve pochází počátek změny a klidu... působící činitel je příčinou toho, co je způsobeno, a měnící činitel je příčinou toho, co je měněno. Za čtvrté je příčinou něco jako účel, tj. to k čemu něco směřuje... příčinou se nazývá i to, co se činností jiného koná a děje ještě uprostřed před dosažením účelu... Tolik je tedy asi významů, v nichž se mluví o příčinách“¹⁹.

Z uvedeného je vidno, že výčet je jiný, užší, ale doplňuje nám jisté zvláštnosti výčtu prvního. Vráťím se k proklamované tézi v úvodu, cílem Filosofových úvah je především pochopení odkud se tu jsoucí bere, co je příčinou – jinak, co se přičiňuje, že jsoucí jest, co je vinno (*causa*) jsoucností věci, co je „při činu“, že se to má s jsoucí věcí tak a tak, ale rovněž co je na počátku, kde je jsoucí věc počata, tedy, kde se rodí. A nutno připomenout (Aristotelova zmínka o vládnutí), etymologicky ARCHÉ vychází z ARCHEIN, tj. vládnout (to jsou oni archonti,

¹⁶ *Met.* IX.9.1051a, s. 242.

¹⁷ *Met.* VI.1.1025b, s. 165.

¹⁸ *Met.* V.1. 1012b–1013a, s. 125–126.

¹⁹ *Met.* V. 2.1013a,b, s. 126–127.

polemarchové etc.), tedy co věci/procesu vládne, co vládne tomu, že věc se uskutečňuje/uskuteční právě tak a ne jinak, co daný proces/pohyb coby „uskutečňování možnosti“²⁰, „činění síly“ (DYNAMIS/ENERGEIA) ovládá. Toť jádro Aristotelova filosofování (Patočka²¹), pochopit jsoucí v nejvlastnějším slova smyslu, znamená pochopit onu procesualitu. Všechna ostatní určení/významy jsou deriváty tohoto: jsoucí jest díky jistému uskutečňujícímu procesu, jest díky tomuto procesu jako ono nezaměnitelné „co“ (sám Filosof v sedmé knize *Metafysik* naznačuje, že otázka po „co“ věci/jsoucího je de facto otázkou po „skrze co“), a konečně jest díky tomu „tak a tak“ skrze jisté atributy se ukazující. Snad nejvýstižněji: „Pravdu však neznáme bez znalosti příčin“²²

Tím se dostávám de facto k cíli mého poznámkování.

Čtvrtá poznámka

Jsme u otázky poslední, jež se dotýká „sekundárního“ tématu příspěvku: do jaké míry je „názor“ pochopením věci, zda i on sděluje pravdu, zda-li je věděním (EPISTÉMÉ), do jaké míry přikládat názoru vědeckou relevanci?

Začnu opět trochu zešíroka a připomenu notoricky známé. Aristotelova noetika je dalším příkladem onoho v úvodu zmíněného „ontologicko-myšlenkového“ rysu Stageiřanovy nauky. In concreto, poznávané nás nějak oslovuje/„pravdí“ skrze poznávané tvary (NOETÉ EIDÉ), jež afikují naši smyslovost, resp. uskutečňují se v naší schopnosti tyto tvary přijmout. Poté přichází ke slovu naše obrazivé a myšlenkové mohutnosti, by vyslovili to, čím nás poznávané oslovilo.²³ Vzhledem k výše položené otázce nás zajímá především funkce obrazivosti (FANTASIA), tedy schopnosti tvorby víceméně uceleného obrazu poznávaného (ponechám stranou jiné významy - tradičně bývá uváděna coby ekvivalent představivost, někdy společný smysl etc.) a asi trochu předběhnu.: jde o schopnost z různorodosti smyslových dojmů, které nám předkládají jednotlivé smysly, vytvořit jeden obraz/úchop (v tomto smyslu je možná relevantní pojem „společný smysl“). Nemíním zde připomínat celý Aristotelův koncept poznání, jde o záležitost obecně známou, zdůrazním pro náš účel to podstatné. Výsledkem schopnosti/mohoucnosti/možnosti přijmout uskutečnění poznávaným tvarem a schopnosti obrazivosti/společného smyslu je víceméně ucelený obraz poznávané věci. Bezespору jde o poznání, byť dílčí povahy, jelikož k dokonalému, úplnému poznání chybí ještě něco, něco podstatného, a to je myšlení, jež má stránku pasivní (otisk obrazu skrze NUS PATHÉTIKOS) a především stránku aktivní (souzení skrze NUS POIETIKOS), jejímž výrazem je poté soud, subjekt-predikátové vyslovení. Teprve zde jsme u konce. Kant věc vidí podobně, samozřejmě s tím rozdílem, že činnost obrazivosti jest bezespору prvkem aktivním, „z mé vůle jdoucím“ (ale již výše jsem řekl, že porovnávat obě posice po onom Cartesiově obratu, který Kant dále precizuje, nelze). I Kantovi je výsledek (Anschauung – názor) smyslovosti a syntetické činnosti obrazivosti disponující pořadateli, výsledkem z části úplným, cosi nám „padá na zory“, tak a tak věc se mi dává, tak, a tak ji vidím. Nedá mi namítnout si, zda-li nepodsouvám příliš kantovskou posici, jsme na jiné půdě, než se tradice ocitla po „kopernikánském obratu“, zde je

²⁰ Fys.

²¹ Musím připomenout fenomenální Patočkův opus věnující se analýze Aristotelova pojetí pohybu *Aristotelés, jeho předchůdci a dědicové* (Praha 1964). Dále pak Bröcker W., *Aristoteles*, Frankfurt, 1964, a samozřejmě Heideggerovy opusy *Aristoteles, Metaphysik* Θ 1-3, (*Vom Wesen und Wirklichkeit der Kraft*), Frankfurt 1981 či *Vom Wesen und Begriff der FYSIS*, Frankfurt 1976.

²² *Met.* II 1 993b, s. 67.

²³ K problematice poznání blíží viz Mráz M., *Smysly a čas v Aristotelově filosofii*, Praha 2001.

noetický koncept více „fysický“, více na straně „objektu“. Takže k názoru, či náhledu. Opět nejdříve Filosof, a jeho zásadní spis *O duši*²⁴ Po analýze vnímání/vjímání (spíše budu volit tento český ekvivalent k AISTHESIS, jelikož lépe vystihuje onen „jímačský“ či „uchopující“ rys de facto všech stupňů Aristotelova poznávacího procesu), který vyhodnocuje víceméně překvapivě: „Vjem vlastních předmětů každého smyslu je vždy pravdivý“²⁵. Důvod je jasný a vyplývá z založení Aristotelovy noetiky, jde o fyzické uskutečnění poznatelného tvaru v naší receptivní otevřenosti/možnosti tuto afekci přijmout. Až „myšlení může být správné a nesprávné“²⁶. Již výše jsem hovořil o ontologické fundaci Filosofovy poznávací nauky: skutečné (*verum*) věci nás ve své pravdivosti (*verum*) oslovují a my jsme s to, toto oslovení „vyřknout“. Zásadní roli pak hraje obrazivost (FANTASIA), jež „je to, čím, jak říkáme, vzniká v nás jakýsi obraz jevu“²⁷ a „je něco jiného než vnímání a myšlení ačkoli není bez vnímání a bez ní zase není mínění. Že to však není stejný projev myslící mohutnosti jako mínění je zřejmé. Projev obrazivosti tudíž je v naší moci a nastává kdykoli chceme“²⁸ Obrazivost tady není ani vjímáním, ani myšlením, je zprostředkujícím médiem, jež na rozdíl od vjímání je v naší moci. A tím vzniká problém. Aristotelés říká: „Vjemy jsou vždycky pravdivé, představy však bývají většinou klamné“²⁹, mimo jiné i proto, že „obrazy viděných předmětů se nám zjevují i tehdy, když oči jsou zavřeny“³⁰. To je druhý faktor obrazivosti, totiž schopnost „postavit před sebe“ poznávanou věc i tehdy, když se mi bezprostředně nedává, což souvisí s výše zmíněným vstupem naší vůle do celého procesu ((budu dramatický, s námi (nutno podotknout zákonitě) přichází klam a lež, skutečnost jest pravdou)). Již není nutné dále kumulovat citace, věc je zřejmá. Obrazivost a myšlení jsou faktorem „z naší vůle jdoucí“ (Kantovou spontaneitou), a tedy tím, co vnáší do našeho poznání faktor omylu. V výše zmíněné pasáži z *Parva naturalia* pak do hry Aristotelovi ještě vstupuje víceméně nejistá paměť, jež nám umožňuje představit si poznávané bez jeho přítomnosti. Z uvedeného plyne, že názor či náhled nám tedy jsou s to předvést poznávanou věc, leč vždy s jistou mírou nepřesnosti.

Závěrečná poznámka

Letmo jsem se dotkl tří momentů Aristotelova pochopení vědy, resp. jeho metodologie vědy. Zajímal mě především vztah názoru k tomu, co Filosof nazývá věděním. Názor jsem se snažil představit coby nezastupitelnou složku poznání, ale v žádném případě něco, co by mělo snad vědění věci nahrazovat. Oháníme-li dnes názorem, tím, že vidíme věc tak a tak, měli bychom mít vždy na paměti, že jde jen o vždy konkrétní „obraz“ věci, sice samozřejmě oprávněný, ale pro znalost poznávané věci nedostatečný. Nedostatečný ze své podstaty, nedostatečný s ohledem na to, že je materií poznání vyššího, myšlenkového úchopu a následné diskursivní činnosti našeho myšlení. Stále ale platí, že s obrazivostí a myšlením přichází omyl, čímž se vracím k úvodní Aristotelově tézi, že **„pravda je ve věcech, a ne v myšlení, ale je zároveň v myšlení, a ne ve věcech“**, z čehož paradoxně naopak vyplývá, že názor, pokud jde o míru omylu, je vlastně pravdě věcí (ALETHEIA) blíže, než naše diaireticko-syntetické myšlení.

²⁴ Vše zásadní k problematice obrazivosti najdeme v třetí kapitole třetí knihy, něco málo pak *Malých přírodovědeckých pojednáních*, zejména v částech I 1. a II.1.

²⁵ *De an. III 3 427b* (in Aristotelés, *Člověk a příroda*, Praha 1984, s. 259).

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ib 428a, s. 260.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

Na samotný závěr „dám slovo“ Filosofu: „Vyzkoumati pravdu jest jednak nesnadné, jednak snadné. Známkou toho jest již to, že nikdo ji nemůže úplně docíci, ani se jí zcela chybiti, ale že každý alespoň něco **říci o přirozené povaze věcí**“.³¹

Seznam použitých zdrojů

- Aristoteles, *Druhé analytiky*, Praha 1962.
- Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 1996.
- Aristotelés, *Metafysika*, Praha 1946.
- Aristotelés, O duši, in Aristotelés, *Člověk a příroda*, Praha 1984.
- Bröcker, W., *Aristoteles*, Frankfurt, 1964.
- Hegel G.W.F., *Logika jako veda I.*, Bratislava 1985.
- Heidegger, M., *Aristoteles, Metaphysik Θ 1-3, (Vom Wesen und Wirklichkeit der Kraft)*, Frankfurt 1981.
- Heidegger, M., *Vom Wesen und Begriff der FYSIS*, Frankfurt 1976.
- Machovec, D., *Aristotelovy názory o podstatě*, Praha 1964.
- Mráz M., *Smysly a čas v Aristotelově filosofii*, Praha 2001
- Patočka, J., *Aristotelés, jeho předchůdci a dědicové*, Praha 1964.
- le Plonda, J.M., *Aristotelovo pojetí definice*. In: Rezek, P. (ed.). *LOGOS APOFANTIKOS*, Praha. 2000.
- Vlček, M., K Aristotelovu pojetí logu. *E-logos*. 2003, ISSN 1211-0442.
Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/history/vlk2-03.pdf>
- Vlček, M., ALETHÉIA kai NOESIS (Místo pravdy v Aristotelově koncepci poznání). *E-logos*. 2002, ISSN 1211-0442. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/history/vlk3-02.pdf>
- Vlček, M., ALETHÉIA kai HE PROTÉ FILOSOFIA (Místo a úloha pravdy v rámci Aristotelova tázání po jsoucnu jako jsoucím). *E-logos*. 2002, ISSN 1211-0442. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/history/vlk1-02.pdf>
- Vlček, M., ALETHÉIA kai LOGOS (I.) "Řečové" tj. kategoriální a odkrývající způsoby tématizace bytí jsoucího u Aristotela). *E-logos*. 2002, ISSN 1211-0442. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/history/vlk2-02.pdf>
- Vlček, M., Alethéia kai logos apofantikos. *E-logos*. 2003, ISSN 1211-0442.
Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/history/vlk4-02.pdf>

³¹ *Met.* II 1 993 a b, s. 66.